

УДК 159.9:316.6-053 [316.4]

Н. О. Довгань

ТЕХНОЛОГІЯ ДІАЛОГІЗАЦІЇ МІЖПОКОЛІННИХ ВІДНОСИН

У статті обґрунтовано використання соціально-психологічної технології як процесу проектування вирішення питань відносин поколінних спільностей. Визначено метою статті розробку комунікативної технології оптимізації взаєморозуміння в міжпоколінному просторі. Представлено групи принципів дії соціальної технології щодо ментальної регуляції поколінної спільності. Для забезпечення запровадження соціального діалогу в системі міжпоколінних відносин визначено його структуру: поєднання комунікативного і конвенціонального елементів. Як алгоритм дій модернізації комунікативного простору міжпоколінних відносин запропоновано 8-компонентна система комунікативної діяльності Д. В. Богданова (суб'єкт, об'єкт, засоби, процес, умови, результат, система, середовище), в результаті якої можливе результативне використання соціального діалогу як засобу вирішення ускладнень, відносинах між поколіннями.

Ключові слова: покоління, Діти, Батьки, Прабатьки, відносини між поколіннями, соціальний діалог, технологія.

В статті обосновано использование социально-психологической технологии как процесса проектирования решения вопросов отношений поколенных общностей. Целью статьи определена разработка коммуникативной технологии оптимизации взаимопонимания в пространстве поколений. Представлены группы принципов действия социальной технологии относительно ментальной регуляции поколенной общности. Определена структура социального диалога в системе отношений между поколениями: сочетание коммуникативного и конвенционального элементов. В качестве алгоритма действий модернизации коммуникативного пространства между поколениями предложено использование 8-компонентной системы коммуникативной деятельности Д. В. Богданова (субъект, объект, средства, процесс, условия, результат, система, среда), в результате которой возможно

результативное использование социального диалога как средства решения трудностей в отношениях между поколениями.

Ключевые слова: поколения, Дети, Родители, Прародители, отношения между поколениями, социальный диалог, технология.

The article substantiates using of social-psychological technology as a designing process to resolve problems of relations between generation communities. The article aim is to develop communicative techniques to optimize mutual understanding in the multi-generational space. The groups of principles of social technology impact are presented aimed at mental regulation of a generation community. The social dialogue structure: a combination of conventional and communicative elements is defined to ensure its implementation into the system of relationships between generations. The 8-element system of communicative activities of D. V. Bogdanov (a subject, an object, tools, a process, conditions, results, a system, and environment) is proposed to be used as an algorithm of actions to modernize the communication space of relationships between generations. Application of this system can be resulted in an effective use of social dialogue as a means of resolving of complications in relations between generations.

Key words: generation, Children, Parents, Grandparents, relations between generations, social dialogue, technology.

Постановка проблеми. Проблема міжпоколінних стосунків і пошуку засобів оптимізації взаєморозуміння була актуальною в усі часи. Взаємовідносини поколінь як структурний компонент суспільства ставали умовами стабілізації або дестабілізації життєдіяльності держав, активізації цивілізаційного прогресу і культурного розвитку народів. Між тим сучасна стрімка трансформація традиційних вихідних основ охопила всі сфери життєдіяльності громадян. Що обумовило необхідність розширення спектрів соціальної взаємодії, досягнення порозуміння на різних рівнях (міжособистісних, міжгрупових, міждержавних), пошук змісту, засобу, форми, умови оптимального спілкування яким може стати діалог як ефективний і затребуваний засіб вибудовування відносин у соціальних системах, як результат розвитку і реалізації діалогічних якостей суб'єктів взаємодії.

Необхідність вирішення комунікативних питань поколінь поставило завдання пошуку відповідних конструктивних засобів управління на принципах партиципації – со-участі взаємовизначних суб'єктів – комунікантів, здатних діяти на різних рівнях відносин демократичним шляхом. Одним із яких, для досягнення

рівних позицій і оптимізації умов вирішення ускладнень взаєморозуміння, досягнення балансу і консенсусу соціальних партнерів у вимірах когнітивного спілкування може стати *соціальний діалог*, реалізований у реальній і прихованій формах, на різних рівнях міжсуб'єктних взаємодій. На яких дії щодо функціонування суспільних відносин як соціально-партнерських, визначають потенціали стабілізації і перспективи розвитку, взаєморозуміння суб'єктів обумовлюються семіотичним спілкуванням, сприйманням, розумінням комунікативних інтенцій, а ступінь розуміння отриманої інформації визначає ефективність функціонування соціальних систем [8; 12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На корекційно-розвивальному етапі дослідження за аналізом наукової літератури (О. І. Бондарчук, Л. М. Карамушка, Н. І. Клокар, А. А. Козова, В. Г. Панок, О. Шапран та ін.) визначено, що соціально-психологічна технологія як процес проектування може сприяти вирішенню питань відносин (стосунків) поколінь Дітей, Батьків, Прабатьків на рівні відносин поколінних спільностей [4; 6; 7; 11; 12].

Формулювання цілей статті. У ракурсі аспектів соціальних питань міжпоколінних відносин (стосунків) особливої значущості набуває пошук засобів формування діалогічності, що й сформулювало мету статті – розробити комунікативну технологію оптимізації взаєморозуміння в міжпоколінному просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Технології оптимізації діалогічності соціального простору вплітаються в багаторівневу систему сучасного суспільства, якому властиве зростання ролі людини і її свідомості, закономірності циклічної динаміки, криз, перехідних процесів і трансформацій, актуалізації діалогічних якостей, необхідних для взаєморозуміння між поколіннями [13]. Але під час розроблення дієвих алгоритмів оптимізації діалогічності відносин (стосунків) поколінних спільностей необхідно враховувати недостатню наукову обґрунтованість засад технологій модернізації комунікативних сфер суспільства; необхідність здійснення активізації розроблення, використання технологій відповідно до соціальних запитів щодо реалізації актуальних потреб суб'єктів комунікації; формування гнучких, пристосованих до соціальної мінливості алгоритмів реалізації технологій; взаємопов'язаність традиційних критеріїв ефективності суспільної системи (виробничо-технологічного, екологічного, економічно-

го, політичного, соціального, гуманноцентристського); цілісність і нерозривність, взаємовпливовість і взаємозалежність сфер суспільного функціонування поколінь; рівні соціально-економічного розвитку й орієнтації соціальної політики держави. Та враховуючи перелічені проєктивні складнощі, технологія, як зазначає Л. М. Карамушка, як виважена система того, «Як» та «Яким чином» *мета* втілюється в конкретний різновид продукції в конструюванні оптимального міжпоколінного взаєморозуміння, може дати відповіді на питання «Що є метою технології?», «За допомогою якого засобу мета буде досягнута?», «Що необхідно для досягнення мети?», а саме обґрунтовує принципи, засіб і умови досягнення мети [11].

Для побудови перспектив відносин (стосунків) поколінь, згідно з запропонованою Ю. П. Сурміним і Н. В. Туленковим методологічною характеристикою двох основних груп принципів (етапів життя і змісту) соціальних технологій, спробуємо представити положення щодо ментальної регуляції поколінною спільністю відповідно до сучасного стану суспільства [10]. Так до першої групи принципів етапів життя технології увійшли положення щодо відповіді на актуальний соціальний запит конструювання алгоритму оптимізації міжпоколінного взаєморозуміння; здійснення перевірки й апробації; поступового формування нормативно-правової бази; забезпечення системного використання; гнучкого функціонування відповідно до соціальної ситуації. До другої групи принципів змістовного навантаження побудови технології увійшли положення щодо взаємозалежності і взаємовпливовості соціальної технології і принципів життєдіяльності суспільства, представлені в контексті теми дослідження.

Так, принцип *ефективності* технології визначає необхідність оптимізації міжпоколінного взаєморозуміння в умовах трансформації традиційних вихідних основ сфер життєдіяльності поколінь, сприяння гармонізації і раціоналізації відносин (стосунків) на різних рівнях: мікросоціальному – міжособистісного міжпоколінного зв'язку; мезорівні – відносин представників різних поколінь (громадського суспільства); макрорівні – відносин міжпоколінних соціальних груп і держави.

Принцип *цілепокладання* передбачає декомпозицію загальної мети сприяння міжпоколінному взаєморозумінню на комплекс поетапної трансформації між суб'єктами відносин (стосунків) поколінних соціальних позицій (ентелехії) щодо сприймання габітус

покоління-партнера, сформованого в відповідному культурно-історичному контексті.

Принцип *системності* в технології як системному утворенні передбачає: розгляд соціально-психологічного простору поколінь як ментальної системи поколінної спільності; визначення складових елементів структури системи поколінної спільності, врахування під час розроблення технології, взаємовпливовості ментальних систем поколінь Дітей, Батьків, Прабатьків, особливостей комунікативних зв'язків і причин бар'єрів між ними; аналіз опосередкування соціокультурними відмінностями і соціально значущими подіями особливостей взаєморозуміння поколінь, виділення значущих аспектів; визначення результатів функціонування систем соціально-психологічного міжпоколінного простору і детермінації системи «покоління – суспільство» на мікро-, мезо-, макрорівнях; аналіз діалектики габітус поколінних спільностей, різноманітності соціальних позицій (ентелехій) поколінь; визначення закономірностей і тенденцій відносин ментальних систем поколінної спільності.

Принцип *синергізму* представляє чинний механізм стабільного досягнення оптимального взаєморозуміння у відносинах систем поколінних спільностей завдяки ефектів активізації ланок технології [10], а саме:

Ефекту *дифузії* – проникнення спрямованості на досягнення оптимального взаєморозуміння не тільки в комунікативну сферу, а й у сферу діяльності, що приведе до мультиплікації (примноження) технологічної результативності.

Ефекту *резонансу* – використання соціального діалогу як дієвого засобу досягнення оптимального взаєморозуміння, що стане підґрунтям подальших позитивних змін у взаємодії поколінь.

Ефекту *стартового вибуху* – стане початком необхідних, актуальних змін у комунікативній сфері суспільства як «ланцюгової реакції» на впровадження використання соціального діалогу в системі міжпоколінних відносин.

Ефекту *акселерації* – прискорення змін у комунікативній сфері і розповсюдження використання дієвого засобу в інших соціальних сферах як показника позитивного впливу соціального діалогу на відносини (стосунки) поколінь.

Ефекту *супутніх змін* – проявлення проміжних результатів як позитивних, так і негативних, які стануть показником необхідного

підлаштовування, налагодження алгоритму дієвості соціального діалогу в умовах змін.

Ефекту *результативності впровадження* соціально-психологічної технології, вираженого в комплексному впливі інновації на міжпоколінні стосунки.

Наступний принцип *проблемності* є каталізатором необхідності вирішення констатованої соціально-психологічної проблеми.

Принцип *надійності* охоплює: організацію умов точного виміру і контролю змін соціально-психологічних явищ; розроблення адаптивного і гнучкого алгоритму технологічних дій, стійких щодо руйнівного впливу соціальних трансформацій; забезпечення ефективною соціальною політикою держави засад використання інноваційних розробок.

Принцип *інноваційності* стає віддзеркаленням характеристики сучасного стану суспільства. В епоху реформ, зазначають Ю. П. Сурмін і Н. В. Туленков, коли тільки накопичується інноваційний потенціал суспільства, цей принцип акцентується на пошуку і розробці ефективних соціальних технологій, а саме технологій модернізації комунікативної сфери міжпоколінного простору [10].

За принципами *кардинальності* і *межі* зміст соціальної технології повинен відповідати запиту сучасного соціуму відповідно до культурно-історичних трансформацій, суспільних потреб, які змінюють межі та зміст технології. Принцип *саморозвитку* презентує можливість реалізації потенціалів поколінь на різних етапах життя.

Наступне питання проектування технології оптимізації міжпоколінного взаєморозуміння розкриває *соціальний діалог* як засіб і «знаряддя розв'язання соціальних проблем, завдяки чому досягається або підтримується такий лад суспільного життя, який забезпечує високий ступінь соціального комфорту та психологічного благополуччя його членів» (О. М. Кочубейник) [5]. Адже комунікативна співпраця поколінних спільностей надає можливості скоординувати суспільні зусилля щодо гармонізації розвитку суспільства, стає технологією формування діалогічного міжпоколінного простору, ефективним засобом досягнення мети якої може виступити соціальний діалог між комунікантами групових відносин (стосунків): поколіннями Дітей, Батьків, Прабатьків. Результатом технології є створення соціально орієнтованого цільового діалогічного простору поколінь, комунікативна мобілізація учасників, отримання можливості розв'язання завдань у різних ситуаціях від-

носин (стосунків) завдяки взаємопроникненню усвідомлених соціальних установок, уявлень, цінностей, когнітивного розбудування, набору рішень та прогнозів (наслідків) [3]. Оптимізація процесів міжпоколінного пізнання, розуміння сприяє поступовому вибудуванню комунікативної моделі відносин у міжпоколінному просторі, утворює когнітивну і комунікативну систему детермінації соціальної дійсності.

Для забезпечення запровадження соціального діалогу як засобу покращення взаєморозуміння в системі міжпоколінних відносин необхідно визначити його структуру й елементи, які опосередковуються цілями, завданнями і сферами комунікативного впливу. Як зазначає О. М. Петрос, елементами соціального діалогу є соціальний розвиток, соціальний захист, соціально-трудова відносина [9]. Але, враховуючи надзвичайно широкий формат учасників міжпоколінного простору, представленого різними сегментами суспільства, діалогічна комунікація виходить за межі трудових відносин і відкриває можливості для аналізу таких складних ефектів суспільного життя, як координація соціальних відносин, взаємодія соціальних груп, узгодження смислових кодів цієї взаємодії, зіставлення соціальних цінностей, обґрунтування можливостей оптимізації соціальних відносин тощо [5]. Тому структуру діалогічного процесу в міжпоколінному просторі доцільно представити з психологічного і соціального ракурсів як поєднання *комунікативного* (визначення та зближення позицій, обміну інформацією, пошуку компромісів і прийняття спільних рішень) і *конвенціонального* (досягнення спільних домовленостей, прийняття узгоджених рішень, укладення колективних договорів і угод) елементів [3].

Отже, напрями проектування технології використання соціального діалогу як засобу покращення взаєморозуміння поколінь необхідно здійснювати в *психологічному аспекті*:

- по-перше, щодо формування комунікативних позицій ментальних систем поколінних спільностей, адже сукупність соціальних позицій (ентелехій) представників поколінь презентує групові позиції, які об'єднують покоління і формують особливості здійснення комунікативного впливу;
- по-друге, щодо організації системи комунікаційних каналів як внутрішньо поколінного, так і міжпоколінного обміну інформацією в процесі відносин (стосунків) і взаємодіяльності завдяки гнучкій системі зв'язків;

- по-третє, щодо вмотивування поколінь як суб'єктів комунікації дотримуватись стратегії компромісу для досягнення гнучкої, мінливої діалогічної рівноваги, тяжіння в діалогічному спілкуванні досягати консенсусу як опрацювання засобів вирішення соціальних задач, прийняття рішень на основі міжпоколінної згоди.

У результаті сформованих психологічних комунікативних заasad, у конвенціональному аспекті стає можливим організація прийняття низки міжпоколінних консенсусів: змістовних договорів у середовищі певного сегменту або цілого суспільства. Таким чином, психологічна підготовка комунікантів до прийняття конвенцій, з одного боку, сприяє втіленню в життя суто практичних завдань, з другого – створює можливість вироблення комунікативної структури, яка дозволяє відтворювати конвенціональний комунікаційний процес у міжпоколінних стосунках і, як результат, досягати взаєморозуміння в міжпоколінному просторі.

Для відповіді на питання «Що необхідно для досягнення мети?» як алгоритм дій модернізації комунікативного простору міжпоколінних відносин (стосунків) щодо створення умов реалізації соціального діалогу доцільно використати 8-компонентну систему комунікативної діяльності Д. В. Богданова (суб'єкт, об'єкт, засоби, процес, умови, результат, система, середовище) [1].

Перший компонент «Модернізація суб'єктів» у системі міжпоколінних відносин охоплює процес модернізації суб'єктності соціальної політики держави завдяки використанню соціального діалогу як інструменту забезпечення участі всіх поколінних груп у її формуванні і реалізації. Результатом є досягнення публічності і прозорості соціальної політики щодо узгодження інтересів та суперечностей різних соціальних груп.

Модернізація об'єктів спрямована на розробку психолого-педагогічних технологій оптимізації комунікативної сфери в міжпоколінному просторі на основі механізмів розгортання соціального діалогу між суб'єктами (поколіннями) комунікації: *партуципації* (досягнення оптимальної со-участі поколінь на основі розуміння і толерантного відношення), *паритету* (рівності суб'єктів відносин (стосунків) на основі шанобливого відношення до різних соціальних позицій поколінь), *комунікаційної компетенції* (володіння складними навиками й уміннями комунікації в соціальних структурах, спрямованості до міжпоколінного консенсусу в діалогічному спілкуванні).

Модернізація засобів міжпоколінних відносин завдяки впровадження інструментів *об'єктів* комунікації – психолого-педагогічних технологій оптимізації взаєморозуміння в міжпоколінному просторі.

Модернізація процесу завдяки використанню соціальних впливів керованого, поступового формування діалогічних якостей у суб'єктів відносин у міжпоколінному просторі. А саме переході системи навчання від монологічної форми до діалогічної, використовуючи принцип діалогічної партиципації для розгортання соціального діалогу між суб'єктами спілкування в системі освіти (І. В. Петренко) [8]; впровадження соціально-психологічного пізнання вікових, соціально-історичних поколінних особливостей і основ комунікативної майстерності в ланках освітнього процесу на різних етапах становлення поколінь; розвитку системного мислення в процесі навчання протягом життя для формування гнучкої моделі відносин (стосунків) у соціальному діалозі; засвоєння конвенційних алгоритмів щодо досягнення спільних домовленостей, прийняття узгоджених рішень, укладання колективних договорів і угод. Окреслені соціальні впливи необхідно здійснювати на всіх етапах розвитку, становлення і старіння поколінних спільностей, поступово модернізуючи комунікативний процес у міжпоколінному просторі.

Модернізація умов можлива завдяки інвестуванню на державному рівні оптимізації відносин у міжпоколінному просторі.

Модернізація результатів представляє розробку засобів контролю і виявлення ускладнень відносин у міжпоколінному просторі.

Модернізація системи можлива завдяки розробці на державному рівні нормативно-правової бази оптимізації відносин у міжпоколінному просторі.

Модернізація середовища відбувається завдяки використанню результатів оптимізації відносин в інших сферах, створює можливість трансформації комунікативного простору міжпоколінних відносин (стосунків) у комунікативне середовище.

Таким чином, здійснюючи системну модернізацію комунікативної сфери, можливо забезпечити *умови* для результативного використання соціального діалогу як засобу вирішення ускладнень, відносинах між поколіннями, вирішення актуальних питань феномену взаєморозуміння, зумовлених онтогенезом і соціогенезом розвитку людини й людства в культурно-історичному контексті.

сті, розкриття феномену взаєморозуміння поколінь як проблеми соціально-політичного та соціально-психологічного аналізу.

Висновки. Отже, для вирішення ускладнень у взаєморозумінні систем міжгрупових відносин поколінних спільностей або представників поколінь і держави, які вступають у *суспільні відносини* (економічні, політичні, духовні), соціально-психологічних механізмів як умов досягнення взаєморозуміння недостатньо. А вже серед широкого кола учасників ефективно розв'язання соціальних проблем потребує координації взаємодій завдяки використанню переговорного інституту між поколінними групами, нерівними в суспільному становищі, правах, мірах впливу. І тому дієвим інструментом із вирішення комунікативних проблем суспільного характеру, залагодження психологічних ускладнень і конвенційних непорозумінь може бути соціальний діалог як соціально-психологічний, конвенційно-комунікативний інструмент технології проектування ефективного діалогічного простору в міжпоколінних відносинах.

Література:

1. Богданов Д. В. Типология социально-коммуникативной сферы современного общества : авт. дис. кандидата философских наук : 09.00.11 / Богданов Дмитрий Владимирович ; Нижегород. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского. – Нижний Новгород, 2013. – 25 с.
2. Закон України Про соціальний діалог в Україні / (Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011, № 28, С. 255.
3. Засади когнітивної психології спілкування : монографія / В. П. Казміренко, В. М. Духневич, О. Ю. Осадько та ін. ; за наук. ред. В. П. Казміренка ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 390 с.
4. Карамушка Л. М. Технологія підготовки персоналу освітніх організацій до роботи в умовах соціально-економічних змін : навчально-методичний посібник / Л. М. Карамушка, Н. І. Клокар, О. І. Бондарчук та ін. ; за ред. Л. М. Карамушки – Біла Церква : КОІПОПК, 2008. – 100 с.
5. Кочубейник О. М. Соціальний діалог : соціальні та психологічні передумови комунікативності / О. М. Кочубейник // Наукові записки Інституту соціальної та політичної психології, 2014. – № 34 (37). – С. 150–160.
6. Козлова А. А. Психотехнологии как средство формирования субъектной позиции клиента системы профконсультирования : автореф.

дис... канд. психол. наук : 19.00.13 / Александра Александровна Козлова ; Моск. гуманитар.-соц. акад. – М., 2002. – 24 с.

7. Панок В. Г. До побудови теоретичних засад української практичної психології / В. Г. Панок // Проблеми розвиваючого навчання : Матер. I та II Міжнар. конф. / За ред. академіка С. Д. Максименка. – К., 1997. – С. 344–351.

8. Петренко І. В. Психологічні механізми розгортання соціального діалогу в освітньому просторі / І. В. Петренко // Актуальні проблеми психології, 2014. – Т. 5, Вип. 14. – С. 170–176.

9. Петрое О. М. Соціальний діалог у державному управлінні : європейський досвід та українські реалії : монографія / О. М. Петрое. – К. : НАДУ, 2012. – 304 с.

10. Сурмин Ю. П. Теория социальных технологий / Ю. П. Сурмин, Н. В. Туленков. – К. : МАУП, 2004. – С. 47.

11. Технології роботи організаційних психологів / За наук. ред. Л. М. Карамушки / К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 366 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-book-148.html>.

12. Шапран О. Інноваційні технології в педагогіці та психології: їх сутність та різновиди / О. Шапран В. Шапран // Вісник Інституту розвитку дитини Вип. 12. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : Збірник наукових праць. – Київ : Видавництво Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2010. – С. 147–153.

13. Яковец Ю. В. Циклы. Кризисы. Прогнозы / Ю. В. Яковец – М. : Наука, 1999. – 448 с.